

POŠTNINA PAVŠALIRANA

# BESEDA

D  
SODOBNIH VPRAŠANJIH

III

1

MIRKO JAVORNIK: NAROD NEZNANIH JUNAKOV.

JEAN R. BLOCH: BOŽIČNA PRAVLJICA.

M. A.: MATERIALISTIČNO ZGODOVINSKO NAZIRANJE.

VIKTOR SMOLEJ: SLOVAŠKO PISMO.

AUGUR: POLITIČNA KRONIKA.

LITERATURA — OCENE: ZORAN HRIBAR,  
REINE GELDWIRTSCHAFT. MIRKO JAVORNIK,  
ČRNI BREG.

»Beseda o sodobnih vprašanjih« izhaja mesečno. Urejujeta jo Mirko Javornik in dr. Jože Pokorn. Izdaja konzorcij »Besede«, predstavnik Vilko Pitako. Tiska tiskarna »Slovenija«, predstavnik A. Kolman. Rokopise pošiljajte na uredništvo »Besede«, dr. Jože Pokorn, Ljubljana, Študentovska ulica 3/II. Uprava je v Ljubljani, Miklošičeva cesta 22/I. (Delavska zbornica). Naročnino pošiljajte na čekovni račun poštne hranilnice v Ljubljani štev. 16.099. Telefon štev. 22-65. Revija stane letno 50 Din, polletno 25 Din, četrletno 15 Din, za dijake celoletno 30 Din. Rokopisov ne vračamo.

---

## *Naročniki!*

Tej številki smo priložili položnice in prosimo, da poravnate vsaj del naročnine za leto 1934. Kdor pa ni storil svoje dolžnosti še za lansko leto, naj napravi te sedaj takoj. »Beseda« je neodvisna revija, zato nima nobenih fondov in živi samo od naročnine. Če torej želite, da bo revija redno mogla izhajati, ne odlašajte s poravnavo naročnine.

UPRAVA

# B E S E D A

## O SODOBNIH VPRAŠANJIH

LETO III — 1934

### *Narod neznanih junakov*

Greimo v novo leto. Prav za prav smo že v njem skoraj tako daleč, da se večini ne zdi ni več vredno včasih pomisliti, da smo živeli kdaj v starem. Morda je to tudi prav. Prav je to vsaj človeku, ki v novem letu prijema za pero in ve, da bi moral v tem suhem času napisati nekaj novega, nekaj bodrejšega, zagonovitega. Zakaj odveč bi bilo pri vstopu v slovensko leto 1934. pisati resuméje dogodkov, ki so se pri nas vršili brez ljudi, odveč pisati resuméje kakih slovenskih, človeških naporov, ker so bili majhni, in najbolj odveč kroniko kakih uspehov, ker jih ni bilo. To je mlademu človeku, ki mora danes bridko gledati na to našo moralno in materijalno letargijo, kljub vsemu hotenju in kljub živi notranji potrebi, postalo zoprno. Saj ga prav ta rastoči nič v vsakoletnih bilancah našega nehanja spravlja na rob resignacije.

Razloge in vzroke za to vsesplošno životarjenje naše male človeške celote so njeni duševni in duhovni zdravniki že vse ugotovili. Povedali so že mnogokrat tudi lepa in jako izdatna zdravila zoper to. Seveda se po njihovih navodilih ni »mogel« in ni hotel ravnati nihče. Zdravniki so utihnili in zdi se, da bodo v vsebolj moreči in vsebolj težki gostoti časovnega ozračja — kakor kažejo politična in druga znamenja — utihnili še bolj. Ta naša mala barčica pa s evičkasto plapolajočimi jadri drsi nekam v sumljive strani. Včasih se človeku kljub vsemu mora zazdeti, da gre svojemu koncu nasproti.

Povedati to resnico, ki se včasih razmišljajočemu in še živemu slovenskemu človeku sili v dušo, je greh. To že vsi vemo. Resnico govoriti je bilo pri nas že od vekomaj po narodnih in strankarskih moralah greh in tudi nemogoče. Zdaj ni drugače. Le da je danes kljub vsemu tabor recimo govoriti hotečih ljudi znatno večji in moč tistih, ki so včasih mogli z vso zagonitostjo vihteti zakone proti resnici, vsaj v nekih ozirih dosti manjša.

Če bi razvoj našega narodnega dogajanja mogel izkazovati samo ti dve dejstvi, bi to ne bilo slabo. Več, bilo bi razveseljivo, saj bi kazalo, da stopamo po tolikem času zlaganih narodnih in političnih ideologij, programov, voditeljsko-tendenčnih zaslepljevanj naroda vendar v zdravo razvojno smer. to je v tisto, ki kaže proti pozitivnosti, proti boljšemu v vseh ozirih. Žal, da tega ni moči trditi. Da, ta razveseljivost, izvirajoča iz tega lahkega izboljšavanja in čiščenja slovenskega ozračja, je spričo posledic, ki jih je vsa dolga doba naše vsaj v glavnih linijah zgrešene narodne vzgoje pustila

v nas, naravnost porazno neznatna. Vsa ta vzgoja, ki se nanjo ob primernih prilikah tako vzpodbudno radi sklicujejo narodno politični penzionisti te ali one barve, je povzročila mimo nekaterih napol dobrih strani, ki so pa pri pogledu na našo celoto drugotnega pomena, le to, da moramo v začetku 1934. prihajati do obupnih ugotovitev.

Prva in najhujša je ta, da se naš narod danes v celoti ne more zavedati svojih najosnovnejših obstojnih resnic. Niti danes, ko so se vsi njegovi problemi in vse njegove težave, narodnostne, gospodarske in socialne povezale v en sam vozec gorja, in ko hočejo vsi mali in veliki evropski meščetarji barantati za našo usodo. Mi pa ta težki čas, ki se vse nagleje in vse usodnejše zapleta, upamo in verjamemo v vse, samo vase ne. Še bolj ko kdaj prej smo naivno prepričani o prihodih raznih odrešenikov od kdovekod, iz rok pa se nam razteka in uhaja še tisto malo življeja, kar nam ga je za ta čas ostalo. Svojih ciljev in smeri iščemo v nekakih čudnih izveličanjih kdovekje izven nas in verjamemo vsakomur, tudi hudiču, da naš ljubi in da je prišel na svet samo zaradi nas in zato, da nas povede tja, kamor si sami ne upamo. Vse vidimo in vsega se zavedamo: potrebnosti slovanske vzajemnosti, sočuvstvujemo s Kitajci in Zamorci, zbiramo in dajemo in se razsipavamo kakor vlačuga v zadnjih vzdrih komurkoli, samo enega ne moremo izpregledati in zaznati in zaživeti: da smo. Smo sami po sebi, kakor vsak narod, ne po milosti kakih bližnjih in daljnih dobrotnikov in imaginarnih vsemogočnosti. Ljudje božji, vse se nam zdi mogoče, samo to ne, da moremo živeti in biti sami po sebi, po vsem tistem kar je v nas in kar se je usedlo v nas po tisočih letih razvoja.

Da se tega ne moremo niti danes zavedati, je slovenska tragika. Tragika zato, ker je nismo krivi sami kot celota, marveč so jo zakrivili tisti, ki so si vzeli ali dobili pravico, da nas vodijo in vladajo in vzgajajo. Ti so nas storili take kakršni smo. Ti so ustvarili bajko o našem značaju, ki da je miren, dobrodušen, ljubeč, romantičen, sentimentalni, cerkvičarski in vasičarski in se zato ni zmožen sam voditi in vladati. Da je ta narod dober na tej zemlji samo zato, da koristi drugim in da nikdar ni mogoče in niti ne dopustno, da bi kdaj živel zase in delal zase. Da je njegova usoda ta, da pač uboga. Kogarkoli, samo ne sam sebe in tistih redkih svojih sinov, ki so njegove bistvene, življenjske resnice izpredvideli, doživeli in dotrpeli. Da ima svojo silo in svojo pest samo zato, da jo kroti in roke sklepa k molitvi, in to ne po opravljenem tistem delu, ki ga je sebi in svoji bodočnosti dolžan, marveč pred njim, zato da se mu izogne, češ, saj ti, ki si bil vedno priden, boš že kaj dobil. Kdove, če nismo morda v svoji zgodovini preveč molili in premalo delali. Nismo sami krivi in Bog, ki je dal povelje o molitvi in o delu, bo pač odpustil. In povest o Petru Klepcu, ki ga je strah lastne moči, da ne bi z njo morda prizadel komu hudega, je postala naš žalostni simbol. Da se je ostvarjal najbolj kruto in najbolj občutno v redkih velikih trenotkih, ki so nam v zgodovini napočili — o kako bridko se teže in bremena tega simbola moramo vsaj od vojske sem zavedati.

Ni zdaj več čas, da bi iskali krivcev in jih s hudimi besedami kaznovali. Vsi so dobili svoje, kakor je bilo po prerezu našega značaja pač treba pričakovati. Nekateri slavo, drugi denar, tretji templje, četrti samo stole, nekateri, ki so bili bolj otroci tega sveta, pa vse skupaj. In pa — vsi zdaj predremavajo svoje dneve v zavesti, da so storili za svoj narod vse, kar je bilo potrebno. Morda — upajmo, da jim bo kdaj dano, da bodo mogli zanj storiti svoje poslednje delo in mu prinesiti prvo korist: da bodo zanj, ali od njega poginili.

To so le bridke, romantične refleksije. Zdaj nam je treba česa vse drugega. V času, ko je kolikor toliko rešilna le strnjena celota vseh posameznih zavesti, živi naša celota brez misli, brez hotenj, brez cilja, kakor travnik zrelih bili, ki se jim na vseh straneh bližajo kose. In tisti, ki so kaj izpregledali in dognali, prihajajo svojemu narodu nasproti ne z delom, marveč samo s svojim spoznanjem.

Zdaj gre za to, ali sploh še hočemo vztrajati pri svojem hotenju do življenja ali pa da se pustimo podreti in izbrisati s svojega ozkega trikota zemlje, s popka Evrope. Če hočemo drugo, potem je pač najprej treba umolkniti, nič več čutiti nobenih bolečin, ne udarcev, ne kazati neprijaznega obraza in ne vpiti, če nam kdorkoli sesa kri ali pobija otroke ali jemlje kruh. Narod, ki se je odločil za smrt, mora pač umolkniti.

Da smo na tem razpotju, je pač naša tragika. A v nobenih zakonitostih ni utemeljeno, da bi ta tragika morala biti naša usoda. Če je razplet tragike naša smrt, potem je pot usode, kakor pot usode vsega živega, življenje. Morda nas je tisoč, ki smo se vsi strastno odločili zanj, ker vemo, da boji človekova usoda življenje. In če človekova, potem tudi usoda človeških celot, in to tiste, ki smo in moramo biti njeni.

Dejal sem že, da to spoznanje in strastno voljo imamo. Da ga moremo dati tistim, katerim smo to dolžni, je nam in njim potreba samo enega: vere. Vero je danes težko iskati in težko dobiti. Tako, ki bi človeka in človeške skupine držala na površju težkega, zmešanega časa. Kdor veruje vase, je rešen. Vase pa more verovati le tisti, kdor ve, da je velik, da je močan, da je veliko usode in visokih ciljev vreden in sposoben k njim stremeti.

Te vere mi nimamo.

A proti tej resnici je res, da imamo pogoje in razloge zanjo, le da smo bili dozdej najbrž slepi, ali pa nas je bilo prav zaradi neizbežne usodnosti Klepčevega simbola vsega velikega, sebe velikega strah. Vero dajeta bodočnost in preteklost. V bodočnost danes gleda lahko samo tisti, ki je celoten, zaokrožen in samega sebe ter svoje moči svest. Mi svoje bodočnosti danes ne vidimo, ker so premise zanjo nejasne ali jih sploh ni. Ne narodno-obstoynih, ne življenjskih, ne političnih. Vsaj današnji nosilci našega zunanjega obraza jih ne kažejo. Če gledamo te, potem ne moremo iskati svoje vere v bodočnosti. Če pogledamo tiste redke ljudi, ki imajo spoznanje, moramo priznati, da jih je za bodočnost enega naroda, naj že krene tako ali tako, premalo.

Treba jo je iskati in videti drugje. V sedanjosti in v vseh vrednotah, ki jih kljub mračnemu videzu naša celota še nezavedno hrani, v moči in življenjski odpornosti, ki je pravzaprav v tem kaosu sil strašna, v trdo-vratni privezanosti na ta kos zemlje. Treba je iskati v preteklosti.

Morda bo hotel kdo oporekati. To je pri besedi o naši preteklosti tako že davna navada. A jaz hočem vztrajati pri tej svoji postavki, zato ker hočem gledati našo preteklost drugače, bolj človeško in bolj pravično. Vem, da je treba preteklost zemetati, in posebe, danes, ko je marsikateremu narodu in večini ljudi preteklost s svojimi sadovi le težka ovira pri sproščevanju v nove oblike. Kdo ni zato, da je treba našo preteklost zavreči, jo pozabiti in to tem temeljiteje, čim bolj neposredno blizu nam je? Toda — najprej jo je treba izkoristiti in potem pozabiti, ne s spominom, marveč z nehanjem. Do dna se otresti preteklosti pa ni nikdar možno in to je tudi prav. Zakaj vsako stanje in vsak pogoj zanj, vsaka možnost razvoja

in novega hotenja naprej ni slučajen produkt kake imaginarne volje, ampak je utemeljena v razvojni vzročnosti, je plod in rezultanta sto razmerij, sil in razlogov. Nič se na svetu ne more goditi izven okvira te vzročnosti in nič ne izgine, da ne bi pustilo drobca neke trajnosti v toku razvoja in dogajanja.

Dejstvo, da smo narod, približno toliko vreden, če gledamo zgolj s površno objektivnostjo, kakor vsi ostali v Evropi, ima tudi svoje razloge in svojo razvojno utemeljenost ter vsebino. Zakaj slučajno, kakor bi radi trdili marsikateri »ideologi«, ki jim grede take teorije prokleta v račun, ne more obstajati nič tisoč let dolgo. Tisoč let življenja na križišču Evrope, tisoč let narodne svojebarvnosti na bojišču zapadnih in vzhodnih vplivov, tisoč let moralnega in skromno poštenega nehanja na zemlji, ki ni bila stoletja drugega kakor cesta propadajočih in rastočih ljudstev — to ni slučajna igra usode ali dobrodušnost božje volje. V tem dejstvu je več vsebine, v tem dejstvu je več človeškega napora in več veličine, da bi moglo biti samo okras slučaja.

Tisoč let nekje živeti v neprestanem boju za skupnost, obstoj, v nenehni nevarnosti, da to zgradbo zemlje stareta v svoji tekmi Vzhod in Zpad, to se pravi, da je za njen in njenega ljudstva obstoj padlo stotine rodov in milijoni neznanih junakov. Mi nimamo fevdalnih herojev ne velikih roparskih vitezov, nimamo dinastij ne držav, pač pa imamo v svoji zemlji razsutega tisoč let trpljenja in tisoč let boja na vse strani. Narod, ki je stal na mrtvi straži Evrope, ni utegnil, da bi si ustvaril junake in epe, zakaj živeti in umirati na taki zemlji tisoč let je več, kakor prepevati junaške pesmi, bodisi v svobodi ali pod jarmom.

Nimamo zahtev, da bi bili velik narod. Vprašati se je ob tem treba le, kateri narod je velik: ali tisti, ki je rodil nekaj velikih knezov, nekaj imperijalističnih Cezarjev, nekaj vojska ali morda tudi tisti, ki je hotel samo živeti in to za ceno neprestane, celotnostne žrtve rodov, brezimnih in neovekovečenih. Če je kje veličina razvoja in veličina ljudi, je prav v tem nevidnem in nenehnem žrtvovanju rodov na oltar svojega obstanka.

Morda bi kdo hotel snovi za epopeje v besedi ali sliki. Morda niso tako nujno potrebne, dobro pa bi jih bilo imeti takrat, ko so mali preroki začeli ta narod prebujati s tem, da so mu obračali oči v malikovanje nekih tujih veličin, tujih vrednot in ga učili zaničljivih pogledov na vse, kar je bilo njegovega. Tako je sto let dolgo moral gledati vse, samo ne sebe. A če bi se bil tedaj zazrl v svojo preteklost, v veličino svojega trpljenja in svojega pehanja, bi stali danes najbrž pred drugačnimi slovenskimi ljudmi, kakor pa stojimo s tem svojim spoznanjem danes.

Narod neznanih junakov!

Kdo hoče verjeti v to resnico? Najbrž bodo te besede danes zvenele marsikom kot nekake romantične utopije ali jadicovanja, jaz pa vem, da je v njih velika resnica. Tisoč let takega življenja, ki pravzaprav ni v glavnih gibanjih nikdar od kmetskih puntov, reformacije, revolucij ob zlomu fevdalizma pa do danes — nič zaostajalo za življenjem v ostali Evropi. To življenje ni bilo samo vegetativno ohranjanje nekih bioloških oblik, temveč je bilo nezavedno a vendar nujno duhovno strnjevanje in rast našega kolektiva, ki je pomembna še zlasti zaradi tega, ker je niso povzročali in pospeševali v najbolj temnih časih nikaki veliki klicarji, vzpodbujevalci in vodniki. Prav ta rast, ki se je kazala v ustvarjanju duhovnih oblik našega narodnega življenja, je kot izraz silne, dejal bi,

neizčrpne vitalnosti slovenskega človeka in njegovih sil vredna še toliko več. Zakaj na zemlji, ki smo jo posedli, nismo samo ostali živi brez vsega drugega, to se pravi, živi brez vseh višjih atributov človeškega napredka — kulture itd. —, ki so v vsakem normalnem človeškem razvoju nujni. Ne, kljub najtežjim zunanjim razmeram — narodnostnim, gospodarskim, kljub žrtvam teh razmer, ki so zahtevale skoraj vse moči, kljub hekatombam ljudi in kljub neprestani borbi z zemljo, ki ji je bilo treba trgati vse s silo, nam je uspelo ustvariti nekaj, vsaj relativno visoko in svojsko kulturo, ki je pač najvišje, kar je naš narod kdaj dal iz sebe. So narodi, blizu in daleč od nas, ki niso v nič slabših pogojih ustvarili niti tega, kljub temu, da jih vse mogoče narodne mitologije in herojstva neprestano spominjajo lastne veličine. Prav pri tem se kaže osnovna razlika med vitalnimi, elementarno zdravimi narodi in med drugimi, ki že po svojem davnem razvoju nagibajo v degeneracijo. To, da nimamo ne mitologije ne junaških pesmi, ne odtehta važnosti in bistvenosti dejstva, da smo ostali in da je v nas volja, da ostanemo še naprej.

A ne samo to. Naš mali narod, živeč na stikališču vseh možnih vplivov in teženj ni samo nezavedno in po sili časov sprejemal pobud in nagibov od druge, tudi sam je dajal Evropi in svetu, kar je pač mogel. Ne velikih stvaritev, ne velikih vrednot, marveč tisto, kar mu je bilo v dajanje usojeno: svojo kri. Njegovi sinovi so umirali po vseh bojiščih Evrope, ne všteti tega, da so morali naši očetje skoraj tri sto let orati svojo zemljo z orožjem v rokah, zato, da se je Zapad lahko razvijal v miru do svojih višin. Raztekanje slovenske krvi v tuje žile sveta se z mirnejšimi časi in z uravnovešenjem razmer po velikih vojnah in prevratih ni nehalo. Ne, še pospešilo se je, zakaj tisti odvišek ljudstva, ki so ga do tedaj pobirale neprestane borbe s Turki in neprestane službe tujim kraljem, se je hotel razprostrti drugam in se je: v Ameriko, v Nemčijo, v Francijo, kamorkoli. Slovenska dekleta so sto let mladila degenerirana pokolenja nemških, laških, balkanskih bogatašev. Slovenski delavec se je izgubljal od svojega rodnega telesa v rudnikih in plavžih sveta, se odtujeval in izginjal v tisočih pozabljenih ničel, da so drugi rasli. In vsa ta bridka dejstva še danes trajajo. Njim je treba pripisovati, da nas je sto let nepretrgoma samo ubog milijon. A ta milijon ni ne danes, ne včeraj, ne pred sto leti dajal sebi in drugim nič manj energij in nič manj življenjskega daru kakor katerikoli drugi.

Narod neznanih junakov. Za ceno tisočletnega neprestanega žrtvovanja, ki se ga ni utegnil niti spominjati. Če se ne zavedamo, da je vreden boljše usode in boljših poti, kakor jih je imel do zdaj, potem pač nismo vredni nič več, kakor vsi drugi, ki tega niso storili in bi jih zato radi obsojali. Gledati nazaj na svojo preteklost, na kolektivno junaštvo, na veličino skupnostnega trpljenja, jemati iz nje pobud za novo voljo in novo vero — to je tista skrivnost, ki nam daje legitimacijo za bodočnost in za vero vanjo. Iz spoznanja vrednot, ki jih je vse nehanje našega naroda kopičilo v svojem trpečem razvoju, bomo šele dobili pravico, da zavržemo svojo preteklost in se s celim obrazom obrnemo nasproti bodočnosti.

Nisem hotel s tem sestavkom pisati nekih znanstveno utemeljenih dokazovanj o *raison d'être* tega človeškega kolektiva, kateremu pač nujno moramo pripadati. Naj zremo še takim ali takim časom nasproti; vedeti moramo danes bolj kot včeraj ali prej, da je naša rešitev samo v enem. Da ne moremo iskati socialnih razvoljajev našega položaja brez reševanja narodnostnih in političnih zapletov, v katere so nas zadržnili čas in ljudje.

Ta zavest in njeno uveljavljanje je danes res da skoraj grozotna naloga. Da se je poprimemo in da tvegamo za to zadnjo igro svoje skupnosti vse, zato je treba najprej samo vere, potem prepričanja, za njima pa vzgoje in dela. Kje bomo iskali prvo dvojico — v sebi —, to sem hotel v teh vrstah naznačiti. Drugega nič.

Mirko Javornik

## Božična pravljica

(Iz knjige: *Offrande à la politique*. Rieder. Paris, 1933.)

V vagonu tretjega razreda so sedeli trije duhovniki. Njihov oddelek je bil tesen, na stropu je gorela oljnata leščerba; vagon pa je bil umazan, star in nevreden — lesena škatla, ki je bila komaj še uporabna za človeška bitja. Okna so bila razbita. Dež in veter sta lila neovirano v vagon.

Eden izmed duhovnikov je star in zlomljen. Zdi se, da spi s sklenjenimi rokami. Če ga močnejši sunek vagona predrami, ustnice zopet takoj zdrče v večno molitev; oči pa se ne odpirajo več. Zdi se, da se sploh več ne morejo. Utrujenost je popolnoma razorala obraz; vsa barva je zginila z obraza; platneni talar je okoren; klobuk obnošen, čevlji pretežki.

Mraz. Noč je in zima. V vagonu ne kurijo. Drugi duhovnik, ki je le malo mlajši, opazuje nemirno svojega tovariša in ga od časa do časa znova pokrije z debelo odejo, ki drsi s starčkovih kolen. Tretji duhovnik, mlad in močan, moli, ne da bi kaj trenil z očmi in kakor da sploh nič več ne misli.

Neprestani bliski sečejo temo, jo prekinjajo in jo zopet vračajo. Noč je, december in vojna. Vlak vozi na severno francosko fronto naravnost v pokrajino gorečih smrtonosnih bliskov.

Po dolgih urah vožnje se je vlak škripajoč ustavil. Ali je to kolodvor? Nikjer luči. Tod in tam niha laterna, ki daje slutiti roko, ki jo nosi in njeno bleščanje razsvetljuje zdaj tod mlakužo blata, tam zopet kup mokrih tračnic, bleščečo steno razbitega vagona. Duhovniki izstopijo iz vagona in slede redkim potnikom pred častnika, ki pregleduje listine. — Listine, ki jih pokažejo, so v redu. V sobi rdečega križa izpijo še skodelico vrele juhe in že morajo vstopiti v drug, črn vlak, ki ni razsvetljen in ki je čakal na sosednem tiru brez luči in brez varnostnih signalov.

Nov del poti v noč. Nova postaja. Sedaj pa se je vlak ustavil sredi polja ob nerodni stezi ob baraki. To je vse samo zasilna postaja. Deset korakov dalje se tračnice že izgube v brezdno, ki mu drugega roba ni mogoče več videti. Tračnice, pragovi in nasip izginejo v vejevju in blatu.

Zrak ni več poln samo blaznih bliskov in ledene burje. Grmenje se je pridružilo zamolklim eksplozijam. Grom prehitava blisk. Ta strašni koncert je zadušil treskanje vagonov, osi in koles. Ko so se potniki znašli v mokri noči, jih je objela smrtna plav. Težki topovi bruhajo plamene visoke ko topoli, in si kruto razsvetljujejo hektarje uničene zemlje; žvižganje pa, ki sledi izstreljeni krogli, suva v noč ko strašen udarec.

»Moj Bog, moj Bog,« stoka zamolklo najstarejši duhovnik. Podzemeljsko zatočišče načelnika postaje jih za nekoliko trenutkov iztrga iz te blaznosti. Častnik začudeno in nezaupljivo opazuje oba starčka in njunega mladega črnega spremljevalca. Toda listine vrhovnega poveljništva in posebno



dodani listek, ki mu ga pokažejo, ga onemijo. Nerodno se dvigne s klopi, pozdravi in potem ko se je prepričal, da hočeta starčka takoj nadaljevati pot, jih preda orožniku, ki naj jih vede naprej.

Korakali so skozi rov za svojim vodnikom. Blato in kamenje, mraz, dež, vonj zemlje, stranišča in pokopališča. Topovi lajajo. Eksplozije se bližajo. Turobno stokanje orje noč.

»Glejte granato nad nami,« se hoče pošaliti orožnik, ko kaže močan blisk nad sabo. Toda njegove šaljive opazke kmalu oneme. Duhovniki šepetajo med seboj v jeziku, ki ni francoski.

Celo uro so morali hoditi, da so prišli do divizijskega poveljstva. Isti ceremonijel ko ob prihodu na postajo. Orožniški častnik pregleduje njihove listine z isto sumljivo začudenostjo. Vseeno pa jim veli sestri in odide na posvet v sosedno sobo. Iz sobe pride podpolkovnik, pregleda obraze izmučenih duhovnikov s sočutjem, spregovori nekaj besed z najmlajšim duhovnikom v še dovolj dobri francoščini, nato pa zmiguje z rameni in zavpije v rov:

»Peljite te gospode na poveljstvo polka. Tukaj je prepustnica. Na svidenje!«

Že se je obrnil, da odide, ko se nenadoma še enkrat ozre za umazanimi talarji, ki so izginili v noč. Ves je zmeden.

Polkovno poveljstvo. Polkovnika vsi poznajo kot silnega pobožnjaka. Nedvomno so duhovniki vedeli za to, ko so si izbrali ta sektor. Komaj je pogledal listine in že ga je dvignilo s sedeža in je zdrvel v predsobo. Romarji izčrpani sede na klopi. Grmenje in eksplozije tresejo strop nad njimi neprenehoma. Polkovnik povabi takoj te tri reveže v votlino, ki služi njemu za pisarno.

»Prevzvišeni! Prevzvišeni! Ali je mogoče? ... Vi tukaj?«

Potni list piše: Prevzvišeni X, škof v ... in njegov pomožni škof W, ki ju spremlja diakon Z... popoln incognito. Posebno odposlanstvo svete Stolice na francoski fronti za božič 1914. Polkovnik opazuje drugega za drugim in ne ve, kako bi naslovil tega ali onega. Najstarejši je popolnoma izčrpan. Bledi obraz je postal mrtvaško koščen. Ob vsaki eksploziji v bližini se pokriza in moli neprestano. Oči so se zaprle. Pot mu teče z obraza.

Njegov pomočnik odgovarja na častnikova vprašanja. Brž ko se njun razgovor malo razvname, že dvigne takoj prst na ustnice in sikne pst, opozarjajoč s tem na starčka, ki ga spremlja.

Častnik se prikloni, rekoč: »Predvsem vam je vsem potreben počitek.«

Povabi jih, da ležejo na vojaške postelje v votlini. Ko jih še enkrat pogleda, se mu zazdi, da starčkov obraz odnekod pozna. Pa še več, starčkov obraz je podoben obrazu visoke, odlične cerkvene osebnosti, o kateri krožijo po svetu tisoči fotografij in milijoni podobic.

Duhovniki niso spali niti ene ure, ko so se vrata znova odprla in vstopil je polkovnik s svojim pomočnikom in vojnim kuratom. Ob istem času je sluga že prinesel na mizo skromen zajtrk.

Obiskovalci pa niso marali piti drugega, ko skodelico kave. Ude da so si odpočili in da morajo takoj naprej. Vsekakor pa so hoteli preje pol ure še na samem govoriti s kuratom.

Po razgovoru je prišel iz votline čudaško razburjen. »Jaz jih povedem na sektor 3. bataljona. Major Benoit zasluži pač ta obisk.«

Glas njegovih besed je tako čuden, da ga polkovnik pazljivo opazuje. Kurat mu že hoče povedati, toda nenadoma z nepričakovano veličastnostjo vzklikne polglasno: »Verujte in bodite veseli! Pozneje boste lahko

pripovedovali, da ste bili zraven! Polkovnik, vi boste priča in vi boste lahko pričevali!»

Štirje duhovniki so odšli in zopet se je zazdelo polkovniku, da pozna obraz najstarejšega duhovnika. Že je hotel vzklikniti, kdo da je, pa se mu je zazdelo preneumno...

Major Benoit je bivši učenec pariških sirotišnic. K njemu pelje kurat skozi ozke rove, še bolj blatne in nevarne, oba duhovnika in dijakona. »Gospod major, Bog nam pošilja največjo milost, katero bi si vaša duša mogla sploh kdaj zaželeti. Vzemimo jo nase vsaj kot plačilo za naše čednosti, če že ne kot znak Njegove dobrote!«

Major Benoit se je pravkar hotel podati na ogled straž v rovu. Ob tej uri namreč, ko se trudna noč bori z bledo zarjo dneva, je zaspanost najvabljujejša in zahrbtnost sovražnikova najnevarnejša. Toda te nenavadne, malo bobneče besede so ga takoj predramile. Pol ure nato še ni odšel na inspekcijo. Gologlav kleči pred svojimi gosti v votlini. Solze teko po njegovih izčrpanih licih, kar tjavendan blebete besede brez zveze in gleda v starega duhovnika z začudenjem in z zmedenostjo, ki bi v vsaki drugi okoliščini povzročala smeh.

»... Sedaj pa, moj sin, ko Smo vam izkazali milost, da vam zaupamo Svoje načrte, vas prosimo, da Nas pustite trenotek same, da molimo...«

Major odide. Dijakon odpre kovčeg, ki ga je nosil s seboj. Iz njega vzame cerkveno obleko in mašna oblačila. S pomočjo kurata in tako zvanega pomožnega škofa obleče starčka, ki se trese od utrujenosti. — — —

Telefon kliče na vse strani. Polkovnik je telefoniral vrhovnemu poveljstvu divizije: »Pri meni so bili trije duhovniki. Listine so bile v redu. Odpravil sem jih polkovnemu poveljstvu. Potrdite, prosim...«

»V redu, v redu. Korno in armadno poveljstvo ve za vse. Vse je v redu! Ali vendarle, povejte mi moj dragi...«

»Halo?«

»Kakšno je vaše mnenje o teh treh duhovnikih? Italijani, kajne?«

»Da—a.«

»Zakaj so prišli semkaj in na čigav račun?«

»Kaj pa vi mislite?«

»Jaz? Hm? Mislim, da so prišli po naročilu nuncijevem, da ugotove kršitve mednarodnega prava, ki so jih zagrešili Nemci. Tako je tudi mnenje kornega in armadnega poveljstva.«

»Toda, ali vas ni presenetila, presenetila...«

»Kaj? Kako?«

»Nič, hvala.«

»Vi imate posebno mnenje?«

»Jaz? Ne. Popolnoma isto ko vi!«

Noč ni bila več gosta, ko so vsi štirje duhovniki prišli iz majorjeve votline. Toda eden izmed njih blešči celo v temi. Vsak blisk bližnjega topništva razsvetljuje njegovo belo obleko in dijakona, ki nosi vlečko obleke nad blatom po rovu.

Tako korakajo skoraj deset minut, ne da bi izpregovorili besedico. Od časa do časa zažvižga nad njihovimi glavami krogla iz pušk. Še celo granate spremljajo na obeh straneh njihov počasni sprevod.

Zdaj so prispeli v sprednji strelski jarek. Sence beže mimo njih, se nenadoma ustavijo in oneme. Nenadoma se dvigne mrmranje. Ob tem čudnem šumu pribeži bliže častnik. Dan je dovolj jasen in zdaj je že mogoče razločiti poteze na obrazu, ves izraz obraza in obseg začudenja.

Četrť ure nato je novica znana že po vsem sektorju.

»Papež! Sveti oče je v strelskem jarku! Papež sam, v svoji beli obleki... Sveti oče je v prvem strelskem jarku!«

Kletvice, vzkliki nevere, posmeh, vse se meša z gotovostjo vizije, ki se jim zmiraj bolj bliža. Četa, bataljon se vrte ko zmedena čeda. Sosedni bataljon je tudi že prevzelo razburjenje.

»Moj Bog, moj Bog! Papež... Papež sam... Konec vojne... Vojna je končana... Sam je prišel, da oznani to veselo novico... Konec, konec... Papež!«

Ljudje tekajo, poklekujejo in jokajo. Stotnik Durand — Durand, protestant in poročnik Levy, žid, sta se tudi bleda odkrila in pokleknila pred čudežem. Vse je premagalo čudovito občutje strahu božjega in eden za drugim so popadali na kolena. Sveti oče pa jim polaga roke na glave. Poljubljajo mu obleko in obenj buta stotina nerodnih teles, ki bi se ga vsa rada dotaknila.

Pokličejo še one iz strelskih jarkov onstran žičnih ograj. Vsi, ki znajo nemški, se dvignejo in začno vpiti na ono stran:

»Hej! Fritz! Hej, Fritz! Papež... der Papst! Der heilige Vater... Sveti oče... ist da... Wirklich! Friede! Mir! Friede! Krieg zu Ende! Fertig! Fertig!«

25. decembra 1914 je tako sveti oče v rokah vojakov stopil iz strelskega jarka in se pojavil na mrtvaškem polju v svoji beli obleki, s pastirsko palico v roki in iz jarka mu je sledilo tisoč in tisoč jokajočih ljudi, ki so peli. Ko so to videli vojaki iz nasprotnega jarka, so tudi oni prišli iz svojih grobov. Kdo bi se neki mogel vzdržati?«

In ko se je nato pojavil neki visoki predpostavljeni (iz katerega jarka, še danes ne vedo...) in ko je opazivši ta čudež v svoji blaznosti pomeril in ustrelil sveto postavo, je bila usoda vojne zaključena... Mir se je vrnil na zemljo in ni ga bilo mogoče več odvzeti ljudem. Cerkev je slednjič našla svojo materinsko vlogo, svoje poslanstvo, svoj glas in svoje srce. In še isti trenotek je bila zopet ustvarjena duhovna enotnost sveta. Ateizem, sekte, krivoverstvo in revolucija so za vekomaj izginili s sveta... — — — — —

Pred nekaj dnevi sem srečal duhovnika, ki mi je pripovedoval to parabolo. Seveda je to le sen, pa še precej melanholičen po vrhu. Želja pa me je vseeno takoj prevzela, da bi vam jo povedal. Tako si je ta pošteni in priprosti duhovnik domišljal, da bi se lahko končala velika vojna in da bi to lahko dosegel papež s svojim svetim pogumom. Tako bi za zmiraj rešil usodo religije.

Pa, ojoj! Ta božična pravljica je le izraz praznega in iskrenega obžalovanja. Veliko klanje je trajalo štiri leta in pol. Noben služabnik Duha, Srca in Ljubezni ni stopil na mrtvaško polje. Treba je bilo, da je Ljenin šestintrideset mesecev nato...

Priznajmo, da bi zgodovina zavzela čisto drugo smer, če bi se uresničile sanje mojega dobrega, poštenega župnika!

Jean Richard Bloch

## Materialistično zgodovinsko naziranje

Materialistično zgodovinsko naziranje je temelj, na katerega je postavil Karl Marx tudi svojo ekonomsko teorijo. Vendarle je teoretično prav mogoče, da se da ista ekonomska teorija izpeljati brez materialističnega zgodovinskega naziranja, ki pa znanstveno objektivno gledano nikakor ni to, za kar se splošno smatra in proglašča.

Preje še nekaj pripomb počez o marksizmu sploh. Če odstranimo vso navlako, ki se je v toku desetletij prijela tega znanstvenega sistema, moramo ugotoviti predvsem, da to ni kak program stranke, ki zastopa interese proletarijata. Tu je treba ločiti manj ali bolj revolucionarno delavsko razredno politiko in pa marksizem kot tak. Marx pač ni začel, to vsakdo ve, s politiko, nego s filozofijo in s sociološkimi in ekonomskimi znanstvenimi analizami in raziskavanji. Marksizem v celoti tudi ni gola ekonomija, čeprav se v splošnem ve o Marxu le to, da je napisal ogromno knjigo, ki se imenuje »Das Kapital« in ki vsebuje analizo in kritiko ter bodočo razvojno pot kapitalističnega gospodarskega sistema. Kajti bistvena oznaka Marxove ekonomske kritike je, da opazuje ekonomske pojave še drugače in ne le s stališča nacionalne ekonomije, marveč v prvi vrsti kot družabne pojave, kot pojave socialnega razvoja družbe. O tem, da Marxov sistem tudi ni noben svetovni nazor, bomo govorili obširno pozneje. V marksizmu tudi ne gre gledati v vseh podrobnostih izdelan znanstveni sistem. Sistem kakor ga je postavil Marx, ni nobena dogma. Kdor je marksist in obenem kritičen duh, kar znanstvenik mora biti, temu je pač le na tem, da ohrani Marxove znanstvene izsledke v zvezi z vsem, kar je človeški duh doslej dognal kot istinitost, kot objektivno resnico, da ohrani Marxove izsledke kot sile, ki priganjajo k novim ugotovitvam. Dokler seveda je to možno in znanost ne bo prerasla tudi Marxovih socioloških in ekonomskih dognanj.

V glavnem je danes tako, da se Marxova ekonomika v celoti ali pa vsaj v nekih delih priznava kot objektivno pravilna. Res je, da postaja marksistično pojmovanje kapitalističnega gospodarskega sistema vsesplošno. To dokazujejo ne le stvarna dejstva n. pr. priznanje neizogibnosti razrednih borb v človeški družbi vsaj v nekem obsegu, izkoriščanje mezdnih delavcev odnosno večvrednosti itd., ampak tudi vsesplošno ekonomsko izražanje. Kot čisto nevzdržna pa se predstavlja njegova sociologija — njegovo materialistično zgodovinsko naziranje, kakor je svojo sociologijo Marx sam označil. Zakaj? (Mimogrede omenjeno, Marx sam nikjer ne govori o kakem historičnem materializmu ali o kakem dialektičnem materializmu. Vsi ti izrazi so se uveljavili šele pozneje, zlasti pa zadnji v prav najnovjšem času.)

Prvi vzrok je ta, da Marx svojega temeljnega nazora ni nikjer sistematično razložil. Na posameznih mestih njegovih del so raztreseni le majhni drobeci. Drugi in morda glavni vzrok pa je tradicionalni naziv sam. V tem nazivu namreč noben sestavni del ne odgovarja stvari, katero hoče označiti in naj bi jo označil. Ni primeren niti izraz »materialistično«, niti izraz »zgodovinsko«, niti izraz »naziranje«. To pa vodi vse tri smeri v temeljne zmote.

Materialistično zgodovinsko naziranje ni nikoli golo naziranje ali gola metoda. Če bi bilo to osnovno načelo Marxovega nauka le naziranje, bi se gibali v sferi subjektivnosti. Vse bi izgledalo tako, kakor da imamo pred seboj le neko naziranje, pojmovanje zgodovine, poleg katerega obstajajo seveda še druga. Zakaj ne bi namreč mogli opazovati zgodovine

še kako drugače, kakor samo s stališča ekonomskega razvoja. Nekateri hočejo pojmovati zgodovino kot delo velikih mož, zopet drugi kot stvar slučaja itd. Z nekaj duhovitosti in kombinatorne sposobnosti se dajo skonstruirati najrazličnejša naziranja zgodovine in dejansko jih tudi imamo. Z njihovega stališča moramo priznati, da je vsako izmed njih polno upravičeno, ker pač nobeno neče doprinesiti kaj več kakor osebno gledanje zgodovinskih pojavov. Vendar pa je vsako izmed njih le naziranje, kateremu se more zoperstaviti drugo. In tako stališče tudi dejansko zavzema anti-marxistična kritika napram materialističnemu zgodovinskemu naziranju, s tem da se drži doslovno naslova. Pogosto lahko slišimo, da je ta Marxov nauk pač neko naziranje zgodovine v smislu borbenih in strankarskih interesov proletarijata.

Ves ta način ocenjevanja materialističnega zgodovinskega naziranja pa je od kraja zgrešen. Kajti pri tem nauku baš ne gre za neko golo subjektivno stališče, ampak za objektivno spoznanje, ki temelji na ugotovitvi kavalnih zvez in razvojnih smeri družabnega življenja. Zato je prvi popravek, katerega moramo izvršiti pri tem tradicionalnem naslovu ta, da to neče biti nobeno golo naziranje, ampak znanstvena teorija. Ona hoče pokazati temeljne ekonomske spojenosti družabnega procesa samega! Izhodišče pa je fundamentalna pomembnost ekonomskih razmer za potek in oblikovanje družabnega življenja. Danes nas uče, da je ta razvoj zavisen od stanja znanosti in podobno. Ali morda ni teoretično in izkustveno stokrat bolj utemeljeno, da so odločilni momenti vseh socialnih pojavov v ekonomski strukturi družbe. In to je vsebina te teorije. Izraz »naziranje« je torej v tem naslovu čisto neprikladen. Ta teorija neče postavljati nikakega nazora, ampak hoče biti res znanstvena teorija, to je spoznanje neke zakonitosti.

Tudi izraz »zgodovinsko« naziranje vodi v zmote. Ne gre za samo zgodovino, to je za prikazovanje dogodkov v življenju narodov in držav, ampak za celokupnost družabnih pojavov. Tudi ne gre toliko za historičen potek socialnih pojavov, ampak za družabne medsebojnosti, po katerih se splošno razvija družba. V ospredju zanimanja ni individualno nasledovanje dogodkov, ampak nujno izpreminjanje družabnih medsebojnosti, od katerih potem odločilno zavisí razvoj individualnih dogodkov. Gre torej za družbo, za njene oblike in njih izpreminjanje. Pravilen izraz bi bil tedaj namesto zgodovinsko naziranje — družabno, sociološko naziranje. Oziroma z že izvršeno korekturo bi bila pravilna označba tega naslova: družabna (sociološka) teorija. To je teorija o bistvu in razvoju družbe!

Tretja kardinalna napaka v naslovu temeljev marksizma pa je izraz »materialistično«. Ta izraz v nesrečnem naslovu Marxove teorije je povzročil in še danes povzroča največ zmede tako pri marksistih samih kot pri nasprotnikih. Kajti označba »materialistično« je dejansko dovedla do tega, da se smatra marksizem enostavno za del materializma, da je torej materialistično zgodovinsko naziranje le primena materializma na zgodovinski razvoj človeške družbe. In ker je v strogem materializmu vse duhovno le produkt stvarnega, telesnega, zato mislijo, da velja to po materialističnem zgodovinskem naziranju tudi za socialni razvoj človeške družbe. Le-ta naj bi bil produkt ekonomskih razmer, katere je Marx imenoval »materielne« razmere. Prišli smo tako daleč, da trdijo o tej teoriji, da vseskozi zanikava

človeško duhovnost, da predstavlja vse ideološke elemente za gol videz, da smatra človeka le za žogo v igri tvarnih — ekonomskih sil in da tako duševnega življenja človeka sploh ne priznava. To se je smatralo in se še smatra za stališče Marxa pač konsekvntno zato, ker je »materialističen«. Tej zmoti so zapadli tudi številni in pomembni marksistični teoretiki, seveda iz razloga, ker so se držali črke in so hoteli izpeljati materializem dosledno tudi v Marxovi teoriji. Razumljiva pa je ta zabloda tudi iz duhovnega ozračja dobe, v kateri se je marksizem začel razvijati. To je namreč druga polovica 19. stoletja, katero označuje v njenih znanstvenih predstavnikih neko posebno sovražstvo, ki je bilo naperjeno proti spiritualistični metafiziki in kritični filozofiji, ki pa se je popolnoma nekritično prepuščalo materialistični metafiziki. Taki so bili prvi učenci Marxovi: Kautsky, Plehanov, Lafargue, Roza Luxemburg, Franz Mehring. V še večji nejasnosti pa blodijo meščanski filozofi in ekonomski, ki proglašajo marksizem, ne da bi ga preštudirali, enostavno za materializem in Marxa za materialista.

Marksizem in materializem stvarno nimata prav nič opraviti drug z drugim. Resnična vsebina marksizma in še posebej tega tako zvanega materialističnega zgodovinskega naziranja je popolnoma nezavisna od dejstva, ali materializem priznamo ali zanikamo. In to bi veljalo tudi za slučaj, če bi bil Marx res materialist. Marksizem je po svojem logičnem značaju vseskozi znanost! Nasprotno pa je materializem prav tako skozi in skozi filozofija — metafizika. S tem pa je izražena fundamentalna razlika obeh miselnih sistemov. V čem obstoji ta razlika? Znanost in filozofija se razlikujeta predvsem v svojih ciljih. Vsa znanost stremi za nekim objektivnim spoznanjem zakonitosti dogajanja. Vedno ima opraviti s poedinimi pojavi, dogajanja, preiskuje njih vzroke in zakone njih medsebojnosti. Vsaka znanost se tedaj ukvarja z nekim izsekom sveta, le z enim delom njegovih pojavov, torej nikoli s celokupnostjo. Brž ko so pojavi nekega delnega področja postavljeni v zakonita razmerja, je znanost svojo nalogo izvršila. Vse, kar je preko tega, torej zlasti celokupnost, ne leži več v interesni sferi znanosti. Ona vprašuje po zakonih dogajanja, ne po bistvu stvari. Tudi noče dati vsestranske razlage o predmetih, ampak je namerno enostranska. To je značaj vsake znanosti, torej tudi družabne znanosti — sociologije. Kakšen smisel naj imajo svetovna dogajanja in predvsem, kaj so stvari same po sebi, je tedaj za znanost čisto irelevantno.

Prav nasprotno pa je v filozofiji, posebno pri tistem njenem sestavnem delu, ki se imenuje metafizika. Ta ima prvobiten interes, da prodre do bistva stvari in preišče njih smisel, preišče tisto, kar je »zadaj za stvarmi«. Filozofija hoče s svojo metafiziko obseči ves svet, totaliteto vseh pojavov, skratka, hoče biti svetovni nazor, ki obsega celotno spoznanje vsega. In baš to je pravi cilj materijalizma: uči, da je bistvo vsega materija; je torej vseskozi metafizika. Materializem je ontologija.

Marksizem in materializem se razlikujeta tedaj kakor znanost in metafizika! Poleg tega si materializma ni mogoče misliti konsekvntno do konca izvedenega. Vedno je prostora za metafiziko. Znanost pa je napram vsaki metafiziki čisto irelevantna. Prav tako je materijalizem za marksizem brezpomemben!

Če pa zremo vprašanje bolj z biografskega kot pa s strogo filozofskega oziroma znanstvenega vidika, tedaj pridemo po študiju Marxovih del do sledečih logičnih zaključkov: Beseda »materialistično« ne pomeni nič dru-

gega kot poudarek resničnih, realnih medsebojnosti. Hoče izraziti zahtevo, da se opazujejo zgodovinska in družabna dogajanja na realnih in ne spekulativnih temeljih. Še več! Ta izraz pomeni pri Marxu kažipot k temeljnemu vzroku družabnega, socialnega razvoja, ki je materijalni produkcijski proces, ali z drugo besedo ekonomske razmere. Ta ideologija pa nima prav nič skupnega z materializmom!

M. A.

## *Slovaško pismo*

Prinašamo pismo našega sotrudnika iz Bratislave, v katerem nam objektivno in realno prikazuje razmere in trenja v bratski republiki, s katero nas veže v Evropi ista usoda in sploh mnogo podobnosti ter skupnosti. Gotovo bomo ustregli s tem naši javnosti, saj nam avtor v tem pismu kaže docela druge razloge politične neuravnnavnanosti v češko-slovaški republiki, kakor pa smo jih bili vajeni izvedeti iz našega informativnega časopisja vseh vrst. Iz tega vidimo, da so razlogi za to ne kaki nacionalistični, temveč gospodarski, zato je upravičeno in potrebno, da jih spoznamo in nam zato tudi ni treba spričo pisčevih izvajanj zavzemati kakih svojih stališč. — Op. uredništva.

Bratislava, januarja 1934.

Leto 1933. more v češkoslovaški republiki pokazati celo vrsto zelo zanimivih in značilnih dogodkov, ki mečejo pomenljivo luč na življenje 15letne svobodne, demokratične, narodne republike Češkoslovaške. Ker pišem slovaško pismo, mislim v prvi vrsti pač na Slovaško. Odigrali so se dogodki in oblikovala so se gibanja, ki vzbujajo zanimanje tudi širše politične javnosti. V novo leto so stopili Slovaki z vsem mladim optimizmom in kljub neki zagrenjenosti z zdravim hotenjem. V letu 1933. je stopilo tudi pred najbolj zaspane politike odločno vprašanje o razmerju Čehov in Slovakov ter pokazalo vso svojo aktualnost in vso nevarnost, če se ne reši z odločno in odkrito potezo. Duhovi na Slovaškem so ostro ločeni in prav leto 1933. je gotovo največ prineslo k ostremu izoblikovanju obeh glavnih političnih struj na Slovaškem: centralistične češkoslovaške in avtonomiistične nacionalistično slovaške.

\*

L. 1921. je bilo na Slovaškem vsega prebivalstva 2.998.244, od tega je bilo 1.941.942 Slovakov, 71.733 Čehov. L. 1930. je bilo vsega prebivalstva 3.329.793, od tega 2.224.483 Slovakov in 120.926 Čehov. Pred prevratom je bilo Čehov na Slovaškem zelo malo, po prevratu pa so se v nove dežele zlili v tisočih, bodisi ker nekateri Slovaki niso mogli verjeti v možnost samostojne države in so ostali pasivni za primer, če se še kaj spremeni, bodisi da niso imeli kvalificiranih moči za vse mogoče urade, šole in službe, ki so se tako nenadoma kar čez noč poslovačile. Zdaj, ko imajo Slovaki dovolj in tudi večkrat bolj kvalificiranih sil, pa ni mogoče poslati teh tisočev spet nazaj čez Moravo, ker pri njih doma je tudi vse prenapolnjeno. V obdobju 1921—1930 izkazujejo od vsega Slovaki prirastek 14,5%, Čehi pa 88,58%!

Madžarsko prebivalstvo pada: od 1910.—21. za 28,96%, od 1921.—30. za 9,90%. Leta 1930. so na Slovaškem našteji 571.988 Madžarov. To vpadanje

moremo v prvi vrsti smatrati kot vračanje polmadžarskih in madžarskih elementov k slovaški celoti. A zlasti mesta imajo še zelo močan madžarski živelj. Pri zadnjem štetju je n. pr. madžarska manjšina v Bratislavi padla pod 20% vsega mestnega prebivalstva in tako ne uživa v glavnem slovaškem mestu pravic manjšine (ulični napisi, mestni razglasi, kar je zdaj vse le slovaško in nemško, a ne tudi madžarsko kot doslej itd.). Vendar na bratislavskih ulicah prevladuje nemščina in madžarščina, v veliki meri se sliši češčina, a najmanj slovaščina. To dokazuje, da Slovaki bivajo na deželi, da so njihova le polja in bajte, medtem ko so Čehi visoka birokracija, častniki, visoki privatni uradniki, veleposestniki, industrialci.

Prav tako so zanimive številke o nemški manjšini: od 1910.—21. l. izkazuje nemška manjšina upad 28.17%, od 1921.—30. l. pa v r a s t 5.45%. Zdaj znaša njih število 147.501. To priča o vplivu »nove« Nemčije, ki tudi tu žanje nove uspehe: Drang nach Osten — v Ukrajino.

Veliki slovaški problem so tudi židje. Izraelitov je 135.737, tvorijo 4.11% vsega prebivalstva in izkazujejo od 1921.—30. l. dvig 0.63%. Trgovina, advokatura, zdravništvo: to je njih domena. Tudi tu je nekaj krivde na Slovaki, nekaj ne. Židje izročajo vpeljano trgovino, advokaturo, zdravniško prakso sinovom, Slovaki prihajajo naravnost iz kmečkih hiš in nimajo nikake gospodarske ne socialne zaslombe. Pa tudi neradi odhajajo iz večjih mest na deželo, zato tam lahko sedi žid in edini gospodarji.

Če primerjamo število Nemcev, Madžarov in židov z veliko močjo, ki jo imajo povsod, razumemo rastoči nacionalizem Slovakov.

\*

»Slovaško vprašanje« je postalo priljubljen konjiček v češki javnosti. Da moremo razumeti sedanost, pa moramo poseči tudi v preteklost, ki naj nam osvetli to proslulo »slovaško vprašanje«.

Slovaki od svoje prve politične samostojnosti v velikomoravski ozir. Pribinovi državi niso nikoli imeli svoje narodne države. Stalno bivajoč v okviru »Magyarorszaga« so se izoblikovali v samostojno narodno telo, pisali v čisti ali s slovaškim besednim zakladom pomešani češčini, dokler niso lastnega jezika v začetku preteklega stoletja splošno sprejeli za svoj literarni jezik, ustvarili so svoj kulturni krog in tako kot samobitna slovanska narodna in kulturna enota nastopali proti centralistični Pešti. Slovaki, prepuščeni sami sebi, so si le s to osamosvojitvijo od tesnega sožitja s Čehi mogli kot samostojna narodna enota priboriti nekaj pravic od Pešte. V dobi samostojnega narodnega življenja sta se na slovaškem političnem in kulturnem polju izmenjavali ozir. borili dve struji: prva slovaška, ki se je v svetlih nadah zatekala k velikim Slovanom Rusom, druga češko-slovaška, ki je videla rešitev Slovakov v združenju s Čehi. Sedanji politični vodja avtonomistov-katolikov je na Slovaškem Andrej Hlinka. Bil je že davno pred prevratom eden vodilnih politikov, in sicer v konservativnem taboru. Proti temu taboru je koncem 90-tih let vstala skupina Masarykovih učencev-realistov (po organih imenovanih hlasisti, ozir. pozneje prúdisti) s programom politične aktivnosti, naprednosti in realizma. Vodilna ideja jim je bila: češkoslovaška kulturna enota in pozneje po tej tudi politična, o jeziku se niso izjavili. Odločno proti kulturnemu izenačenju — kar bi nujno prineslo zahtevo tudi po izenačenju jezikov — je bil krog evangeličanov-konservativcev, medtem ko je Hlinka tvoril nekako spravljivo sredo. Ti dve struji, slovaško-borska ali šturovsko-hurbanska, imenovana po zakonitelju slovaškega književnega jezika Ludevitu Šturu in pesniku-pisatelju



Hurbanu-Vajanskem, ter struja realistov, hlasistov ozir. prudistov sta se stalno borili in v osnovi iste struje — kolikor segata na politično polje — sta še danes v slovaškem javnem življenju. More pa slovaška napram češkoslovaški struji postaviti podobno vrsto imen v svoj prid, kot mi Slovenci radi postavljamo Prešernu, Levstiku, Cankarju nasproti Vraza, Ilešiča, Laha in podobne.

Po vojni, kolikor bolj se je slabšal gospodarski položaj, toliko bolj je rasla narodna zavest Slovakov in danes imamo avtonomistično gibanje v polnem zagonu, ki ni nič drugega kot slovaški nacionalizem.

Vzrokov, da je ta pokret sploh nastal in da ima danes tak zagon, je več. Skušal jih bom nekaj naštetii.

Slovaško vprašanje je v glavnem in v osnovi gospodarsko vprašanje, žal da, kot vidim, mladi pokret premalo to poudarja in se izgublja v besedah, ki gospodarskega izboljšanja ne bodo mogle prinesiti. Ideja narodne enote Čehov in Slovakov je bila skozi 15 let samo pretveza za osvojevanje Slovaške po češkem kapitalu. Razmerje kapitala na Slovaškem in v historičnih zemljah je bilo po prevratu kot 1:6, zdaj je 1:12, če ne še več. 80% vseh bank na Slovaškem je v čeških rokah. (Legiobanka ima n. pr. tu 126 filialk!) A to ni zgolj nedolžna ekspanzija. 85% slovaške industrije je suženjsko izročeno na milost in nemilost češkim bankam, torej indirektno industriji. Tako je n. pr. češka velebanka ustavila delo v Ružomberških Mautnerovkah, v Čakanskih tekstilkah, v Lučanski tekstilki itd. samo zato, da so mogle prospevati njihove češke tovarne. Drugi primer: ko so krompaške železarne padle v področje neke češke velebanke, so jih takoj popolnoma demontirali: posledice radi delavskega odpora — 7 mrtvih in 22 ranjenih — so zaračunali na račun — komunistov. Nepojmljivo je n. pr. pri železniških vozniških tarifah, da je v Pragi cenejši poljski les kot slovaški itd.

Če sežemo v nekoliko ožje, čisto vsakodnevne razmere, vidimo tudi razmerja, ki vpijejo. »Slovak«, dnevnik Hlinkove stranke, prinaša redno napise kot n. pr.: »24 kvalificiranih Slovakov odbili in sprejeli nekvalificiranega Čeha«, »Kdor ima slovaško šolo, ne more dobiti javne službe na Češkem« itd. Smatrajmo to le za politično pobarvane ali celo zlagane stvari, a navedem naj za primer statistiko o slovaških srednjih šolah in njih učnih močeh, kot jo objavlja organ »Društva slovaških profesorjev«, torej čisto verodostojen in objektiven list.

Sorazmerno s celo državo bi morala Slovaška imeti 84 srednjih šol, ima jih pa le 65, torej 19 premalo. Sorazmerno s Češko bi Slovaška morala imeti celo 91, torej jih ima zdaj za 26 premalo. Od 65 srednjih šol na Slovaškem jih 16 ima nad 500 dijakov; na Češkem in na Moravi pa je od vseh 313 srednjih šol takih zavodov le 14. Na Slovaškem so srednje šole z 900 dijaki, v Košicah jih je celo 1055. Glede profesorjev, ki so delovali v šolskem letu 1931./32., so sledeča razmerja. Na slovaških srednjih šolah je bilo 931 profesorjev, na nemških 63, na madžarskih 138, na ruskih 7, skupaj 1138. Po narodnosti je od teh učnih moči bilo 284 Slovakov (25,1%), 674 Čehov (59,4%), 90 Madžarov (7,97%), 76 Nemcev (6,73%) in 8 Rusov (0,7%). Torej izkazuje statistika več kot polovico čeških profesorjev na slovaških šolah. Če v statistiki odštejemo še razne privatne, cerkvene in druge šole, je samo na državnih srednjih šolah Slovakov 204 (23,53%), Čehov 646 (74,5%), Nemcev 15 (1,73%), Rusa 2 (0,23%) in 1 Madžar. Še zanimivejša so učiteljsišča, ki naj vzgajajo učitelje za slovaške ljudske šole. Razen telovadnih učiteljev je na državnih učiteljskih s kateheti

vred 11 Slovakov (13.09 %) in 84 Čehov (86.91 %). Od 30 ravnateljcev srednjih šol je 10 Slovakov in 20 Čehov. (Seveda na čeških šolah ni istega razmerja v korist Slovacom!)

Dejstvo je, da po vseh boljših uradih na Slovaškem sede Čehi in da Slovaška dobiva od svojih dajatev Pragi levji delež. »Osvobodili smo vas, vi ste pasivni in mi še vam doplačamo!« To so bile včasih fraze, ki pa zdaj že nikjer ne najdejo več vernikov. A ne le pri boljših uradih! Enako nesorazmerje med številom Slovakov in Čehov je v železniški, davčni, orožniški službi. Zasebne službe so zasedene po Nemcih, židih, Madžarih.

Unitarci ustvarjajo enotno, centralistično državo brez razlike krajev, zgodovine in ljudi. A razmere so na zapadu tako različne od onih na vzhodu, kakor je razlika med motornim plugom in lesenim ralom! In to naj ima enotnost v upravi, v gospodarstvu, v razdelitvi davkov, v socialni zakonodaji, v šolstvu itd.!

Nekaj je k strnitvi pripomogla tudi verska misel. Čehi so na Slovaško po prevratu prinesli idejo verskega indiferentizma, ali ostreje, protikatoličanstva. Hoteli so kar čez noč iz konservativnih, vernih Slovakov napraviti naprednjake, brezverce. Politični vodja katoličanov Hlinka, ki je župnik v Ružomberku na severnem Slovaškem, in politični vodja evangelikov Razus, ki je župnik v Breznu n. Hronom na srednjem Slovaškem, sta tudi s poudarjanjem pozitivne verske misli vezala svoje politične pristaše.

\*

L. 1925. je Hlinkova ľudová (ljudska) stranka napram 12 mandatom l. 1920. po volitvah pripeljala v parlament 23 zastopnikov. Praga je tedaj vzela v vlado Slovaka agrarca-hlasista dr. Hodža in ta je pridobil hlinkovce za vstop v vlado. To je bila politično-taktično najbolj posrečena poteza Prage v vprašanju razmerja do Slovakov. Radi udeležbe na vladi je sicer Hlinka pri volitvah l. 1929. izgubil štiri mandate, a prišel bi kljub temu do zastopstva v vladi, če ne bi takrat prišel slučaj s prof. Tukom. Ta je bil Hlinkov pravniški sodelavec, ki naj bi — kot univ. prof. mednarodnega prava — zgradil slovaškemu avtonomizmu trdno pravno podlago. A leta 1929. je bil obsojen radi veleizdaje proti republikli na 15 let ječe. Ta obsodba je silno škodila stranki. A v politiki se zelo hitro pozablja. Pozabil se je tudi ta slučaj.

Hlinka je politik čuvstvene narave, ima magično silo kot govornik na najširše sloje in žanje velike uspehe. Hlinkova stranka je predvsem stranka duhovstva in ljudstva. V zadnjih 2, 3 letih pa dobiva izredno močan dotok iz vrst mlade inteligence, ki se zbira tudi v Razusovi »narodni stranki« evangelski. V stranki vedno bolj zmagujejo laiki, ki eo ipso poudarjajo najprej slovaštvo, potem šele katoličanstvo. Radi tega je tudi bila možna združitev Razusovih in Hlinkovih avtonomistov v enotno slovaško narodno fronto, ki zdaj enotno nastopa.

Rastoča gospodarska stiska, kulturne in politične krivice v svobodni, narodni demokratični državi, porast narodne samozavesti, množeče se število brezposelne mlade inteligence itd.: vse to so bila najlepša tla za popolno razširjenje slovaškega avtonomističnega pokreta.

\*

Iz zgodovine l. 1933. naj navedem le tri fakta.

Hlinka in Razus že od prevrata sem predstavljata bolj ali manj odločno avtonomistično strujo. A da se je »strup« tega avtonomističnega gibanja zanesel tudi v druge stranke, nam v l. 1933. najlepše priča shod slovaških

mladih agrarcev, torej političnega naraščaja vladne agrarne stranke, ki ima na čelu programa češkoslovaško narodno enoto. A ta mladina je na svojem velikem zborovanju »konstatirala, da obstoja slovaški in češki nacionalizem, slovaški in češki narod« in da hoče v tem smislu delati za dviganje slovaške narodne zavesti, a nikakor in nikoli v prosepah narodne enote češkoslovaške.

Na to mrzlo »konstatiranje« mladine je vsa hejslovanska javnost začudena obstala. Pisali so o čisto utilitarističnem, koristoljubarskem razpoloženju mladine, ki nima nič smisla za kaj velikega in idealnega, ampak golo »konstatira«. Ko sem bral te tožbe, sem se spomnil na lansko pisarjenje po dnevnem slovenskem časopisju, kako naj se piše: solnce ali sonce in je stari Hejslovan Hribar branil pisavo »solnce« zato, ker bi se s pisanjem »sonce« preveč približali sovražnemu germanskemu »die Sonne«! Tako navdušeno slovanstvo sem videl tu v Bratislavi tudi na univerzi pri lektorju jugoslovanskega jezika (srbsko-hrvatskega), ki je navdušeno govoril o jugoslovanstvu in slovanstvu ter očital mladini, da je premalo idealna in se izgublja v malenkostih politike. Ko smo pa brali neko slovensko pesem, je bral neki verz tudi s tiskovno napako »Zaspi č e til« in ni vedel, da je pravilno »Zaspi še ti!« Ne vem, kaj je potrebnejše biti: Hejslovan ali Slovenec.

Največji dogodek l. 1933. je bila na Slovaškem proslava 1100 letnice, kar je knez Pribina postavil prvo krščansko cerkev v srednji Evropi v Nitri: to so bile Pribinove ali Nitranske slavnosti. Te prilike se je hotela poslužiti oficijelna vladna javnost in prirediti vse v unitarskem duhu. Hlinka se niso bali in ga niso nič vprašali za program. Šli so pa ludaki med ljudstvo in spravili na nitranske slavnosti take množice, ki so lahko vladi diktirale program. In so ga. Udeležbo cenijo na okroglo 200.000 ljudi. Prišel je Hlinka, študentje so ga nesli na oder in on je prvi spregovoril. Radio-telefonske zveze so bile takoj pretrgane. Hlinka je potem podeljeval besedo govornikom-vladinovcem, n. pr. prezidentu Slovaške, ministrskemu predsedniku itd. Tako so bile nitranske slavnosti velika narodna slovaška demonstracija, katere hrup je čula tudi Praga.

Kako je reagirala?

Začelo se je izpraševanje, kdo je zakrivil vladni fiasko. Le malo treznih je videlo napako v tem, da na Slovaškem ni mesta za kakšen čehoslovakizem in da je nameravano oficijelno barvanje slovaških slavnosti bilo le izzivanje, na katerega slovaški avtonomizem ni mogel odgovoriti drugače, kot je. Vlada je na nitransko demonstracijo odgovorila s konfiskacijami tiska in končno s trimesečno popolno prepovedjo vsega časopisja Hlinkove stranke, z aretacijami, upokojitvami, premestitvami, zasliševanjem in podobnim: t. zv. avtoritativni režim z masko demokracije. Pripravlja se na pomlad veliki monstre-proces proti slovaškim avtonomistom.

»Saj nimate nikamor iti! Vi morate biti v tej državi, Nemci pa bi mogli iti drugam! Zato se z Nemci moramo pogajati, da jih obdržimo zase.«

To je upal izreči čslov. zunanji minister dr. E. Beneš. In ta je upal tudi iti na potovanje po Slovaškem v decembru l. 1933. Bil je to odgovor romanjem grofa Bethlena po Evropi in obenem propagandno potovanje za češkoslovaško narodno in državno edinstvo, ker v l. 1934. so zopet volitve prezidenta in parlamenta in bi Beneš rad pridobil svoji češko-slovaški stranki tudi kaj slovaških glasov. Proti rastočemu revizionističnemu gibanju je po Benešu najboljši odgovor močna unitarna država. V vsej Evropi gre

razvoj k močnim narodnim celotam. Pri nas pomenja tako enoto češko-slovaški narod. Zato je on proti slovaškemu avtonomizmu. Slovaška populacija je hitrejša kot češka, v nekaj desetletjih bo Slovakov v državi mesto sedanje četrte že tretjina. Zato naj se trudijo za poslovačenje tudi zamoravskih krajev, tja naj se usmerijo, rabili bodo one kraje, ker jih prevelika populacija sili iti z doma. Slovaščina bo vplivala na češčino in sploh bi bilo lepše, če bi Slovak poslovačil, poslovnil Čeha, kot pa da bi Čeh počesil, pozapadnjačil Slovaka.

Na te lepe ministreve besede so mogli Slovaki odgovarjati, da jim metode, ki jih kaže soseda Nemčija, prav nič ne ugajajo in da je treba za državo ne le politične, kulturne in pravne enote, ampak tudi psihološke, ljubezni in sloge pa pest unifikatorjev ne prinaša. Lepše bi bilo, če bi minister mesto češko-nemškega vladanja v slovanski republiki dal zmagati češko-slovaški orientaciji. Dalje: Kako naj Slovaki zavzamejo kraje za Moravo, ko še doma ne najdejo prostora. Kaj jim pomaga populacija, če so po celi kraji zapisani jetiki in lakoti n. pr. na severnem Slovaškem, da ne govorimo o Podkarpatski Rusiji? In poslovačijo naj Čeha, ko se morajo še za svoje šole boriti in univerza v slovaškem glavnem mestu predstavlja le tretjo češko univerzo.

\*

Ob novem letu je tu prevladoval optimizem. Gibanje za strnitev vseh slovaških sil v eno udarno nacionalistično moč je tu. Je pa vse vretje in še vse mlado. Pogrešam trdnega delovnega programa, načrta za izpeljavo idej mlade Slovaške za njih konkretno uresničitev, zlasti pogrešam konkretnega gospodarskega načrta, ker bistvo problema o razmerju Čehov in Slovakov leži v gospodarskem vprašanju. A prav po teh pomanjkljivostih moremo značilno presoditi, da je to mlado, zanesenjaško gibanje res še gibanje, pokret in ne toliko politična stranka, da bo prav lahko na političnem polju razočaralo, če se svojih šibkih strani ne bo zavedalo, da pa priča o svežih, še neizrabljenih silah mladega naroda, ki so se po tisoč letih razvezale in hočejo svet oblikovati po svoji zamisli.

Naj končam s stavki, ki jih je pred desetimi leti zapisal v januarju 1924. sedanji vodja mlade nacionalistične Slovaške, Hlinka, ker po svojem sentimentalnem tonu dobro označujejo čuvstvenega politika Hlinka in mladostnost njegove in Rasmusove stranke: »Povejte vsem, da mi ni dobro. Če bi mi bilo dobro, bi bilo hudo slovaškemu narodu. A meni je zato hudo, ker hočem, da bi bilo dobro slovaškemu narodu.«

Viktor Smolej

**Najlepše darilo za 1934**, darilo, ki traja vse leto, je za vse Vaše sorodnike in prijatelje, pa tudi za Vas, če naročite sebi ali svojim »Besedo«. Borbeno darilo za borbene ljudi v borbenem letu. **Za nas** bo pa prav tako lepo darilo, če **poravnate naročnino za 1933**. Mnogo je naših naročnikov, ki so nam do zdaj pozabili pripraviti to veselje. Če k plačilu za 1933 pridružijo še nakazilo za 1934, bo pa to dokaz, da se zavedajo svoje dolžnosti do nas in do časa, v katerega gremo. Za tisto, kar svojim bravcem nameravata v bodočem letu nuditi, pričakujeta od njih samo to.

Uredništvo in uprava »Besede«

## Politična kronika

### Zeneva

Zveza narodov v Ženevi preživlja težke čase. Nad državami, svojimi članicami, nima več nobene moči. Celo majhne državnice, ki bi morale ideal pravične in enakopravne Zveze narodov najbolj braniti, se norčujejo iz nje in se gredo kar še naprej bojne igre na radost in veselje nekaterih velesil. Te dni se je mudila v Južni Ameriki posebna komisija Z. N., ki bi naj uredila sporno vprašanje planote Gran Chaco, za katero se je zopet začela vojna med Bolivijo in Paragvajem. Komisija je zaprosila obe vladi, da vsaj za nekaj dni skleneta premirje, da bi mogla uradovati na licu mesta. Obe vladi sta pa prešerno odklonili to milo prošnjo in še poostrili tempo bojevanja. Tako posredovalna vloga Z. N. niti med malimi državicami ne uspeva in ne bo uspela tudi takrat, ko se bo začel bojni ples med velesilami. Ugled Z. N. je toliko pretrpel (razorožitveno vprašanje Ženeva ne more rešiti; vprašanje nepravilnega razmerja med članicami Z. N. je pognalo Nemčijo iz Ženeve; slučaj Japonske, ki je izstopila iz Z. N., da lahko pleni po Aziji), da se je pokazala nujnost, da se izvede reforma pakta Z. N. Borbo za reformo pakta Z. N. je vzel na svoja ramena Mussolini. Pomaga mu pri tem Anglija in vse one države, ki so za revizijo mirovnih pogodb. Angleško in italijansko stališče sta si le malo v nasprotju: Italija misli, da se mora izvesti reforma pakta Z. N. še pred nadaljevanjem razorožitvene konference, Anglija pa misli, da se mora pred debato o reformi pakta Z. N. sprejeti v Ženevi kompromis v vprašanju razoroževanja, ki naj vrne Z. N. ugled. ki ga potrebuje za samostojno izvedbo reforme pakta Z. N. Mussolini pa je te dni izjavil rimskemu dopisniku »Daily Maila« sledeče: »Nemčiji se mora priznati dejanska pravica za izvedbo enakosti v oboroževanju, ker se ji je moralna pravica že priznala. Nemčija se sme oborožiti tako, kakor je to za njeno obrambo potrebno. Prepričan sem, da Nemčija tega ne bo prekoračila. Z. N. pa je treba nujno reformirati. Onemogočiti pa je predvsem treba vpliv nekaterih majhnih držav — saj veste, katere mislim, ki najbolj sodelujejo v vseh ženevskih mahinacijah in intrigah. Ena teh malih držav, ki zelo posega v ženevske intrige, že nekaj let ne plačuje članarine Z. N.«

### Francija

Leto 1933. se je v francoski politiki zaključilo s škandalom — železniška nesreča pri Lagnyju, leto 1934. pa se je začelo z ogromnim finančnim škandalom, ki je spravil obstoj republike same v veliko nevarnost. Večkratni zločinec, ki je ponovno sedel v ječah, Stavisky, je zelo dobro pogodil temperaturo francoske politike. V svojo goljufijo — ogoljufal je francoske rentnike za 2 milijardi Din — je zapletel vse francoske vodilne politike. Nobenemu sleparju pa se dozdej ni posrečilo, da bi v svoje mreže ujel hkrati desničarje in levičarje. Stara sleparka Hanau (1928) in slepar Oustric (1931) sta plačevala le desnico, ki je bila takrat na vladi. Stavisky pa je bil že tolik psiholog in poznavalec francoskega »bon sensa«, da je zase pridobil kar 753 zastopnikov francoskega naroda. Če računamo, da je v francoskem parlamentu 520 poslancev in v senatu 300 senatorjev, potem vidimo, da je v tem finančnem škandalu bilo čistih le bore malo ljudi. Naenkrat se je pokazalo, da so v tem najbolj pristnem francoskem škandalu kompromitirani vsi od Leona Bluma do Tardieuja. Razburjenje v Franciji je postalo ogromno. Okoli parlamenta je morala pariška policija zgraditi barikade,

da zaščiti parlament pred razjarjenimi francoskimi rentniki, ki so še zmiraj tako priprosti, da mislijo, da bančni papirji neso obresti, dočim jim po 6% naloženi denar premalo donaja. Stavisky pa je v enem letu raztrosil med francosko malomeščanstvo za dve milijardi goljufivih obveznic in to na priporočilo varuhov francoske republike. Ker je pa francoski malomeščan mislil, da je še zmeraj samo on nosilec in zaščitnik francoske republike, se je zaradi ogoljufanega žepa zbral na barikadah francoskega parlamenta in hotel napasti parlament in napraviti — kaj? Tukaj se je pa francoskemu patriotu ustavilo korajžno srce. Da bi vdrl v parlament in našeškal parlamentarce, danes pač nima več smisla. Vsaka večja kazen v politiki pa lahko danes povzroči revolucijo, ki bo desničarska in še prej skrajno levičarska. V tem trenutku so se na barikadah pred parlamentom tudi že pojavili modri plakati, ki so pozivali francosko malomeščanstvo, da naj uvede v Franciji fašistično diktaturo in pokliče na francoski prestol vojvodo de Guise, ki že čaka na belgijski meji, da pribeži v Pariz in napravi red. Poleg teh pa so še glasneje vpili krvavo rdeči plakati komunistične revolucije. Ko so pariški rentniki opazili zvezo teh dveh barv, so se čutili v svoji politični logiki prizadeti. Bolje je zgubiti dve milijardi Din kot pa v slučaju diktature izgubiti politično svobodo ali pa celo vso zasebno lastnino. Ko je ministrski predsednik Chautemps zagledal ti dve barvi pred parlamentom, je že lahko sklenil, da je rešen on in vsi njegovi tovariši. V zbornici se je nato v svojem republikanskem navdušenju udaril na svoja sloka republikanska prsa in vsa Francija je razumela njegovo sklicevanje na republikansko poštenost in pravico: zbornica mu je že v naprej vse odpustila in mu izglasovala tako veliko zaupanje (379 proti 197), kakor ga še nobena levičarska vlada ni dobila. Niti parlamentarne preiskovalne komisije niso izvolili, da ne bi ta predolgo prala umazanega perila. Kar pa se govori pred sodiščem, je tako dolgočasno, da ne bo imelo nobenega učinka. Nekaj pa je ustvarila Staviskyjeva afera: v francoski republiki se je ustvaril direktorij petih republikancev, ki bo v prihodnjem nevarnem trenutku zagrabil diktaturo sebi v roke: predsednik direktorija je Gaston Doumergue, bivši predsednik republike, zunanji minister bi bil Daladier, finančni diktator Caillaux, vojni minister general Weygand in notranji minister sedanji pariški policijski prefekt Chiappe. Dunaj in dunajska politika je včasih tonila v škandale in lagodnost dunajskih valčkov. Pariz in francoska politika tone v finančnih škandalih. Dunajski reševalni poskusi so bili operetni, zakaj bi še francoski poskusi demokratske diktature ne smeli biti operetni.

### Španija

Španska republika se je razvila v času, ko je v Evropi ostalo samo dvoje na izbero: ali fašistična ali pa komunistična diktatura. Ko je v Španiji padel Alfonz XIII., so pač vsi iskreni politiki želeli, da bi mlada španska republika vzdržala v navalu in v borbi s fašističnim in komunističnim ekskluzivizmom. Idejni razkol v španskih množicah ni bil več anarhičen in zato je vsakdo pričakoval, da bodo ljudje kot Alcalá Zamora, Sanchez Guerra mlajši, Salvador de Madariaga, Ortega y Gasset uspeli in iz duhovnega bogastva španskega naroda ustvarili novi tip in ideal ljudske republike. Pri razvoju mladih držav, ki se razvijajo iz revolucij, pa obstaja dvoje nevarnosti: tisti, ki revolucijo izzovejo, navadno ne vedo, kdaj in kje je treba ustaviti revolucijo. Tisti pa, ki so sovražniki revolucije in njenih političnih novotarij, navadno ne vedo pravilno usmeriti tok revolucije in

republike, ker se že načelno postavijo z njo v nasprotje. Pri tem boju teh dveh struj se često načelne politične dogme tako zmaličijo, da v tej borbi često utone revolucija in z njo tudi republika. Španski levičarji so gotovo storili to napako, da so preveč izrabljali nekatere demagoške ostrine španske revolucije. Desničarji so pa zato v svoji užaljenosti hoteli storiti to težko napako, da so hoteli španski katolicizem zopet vpreči v voz španske reakcije. Alcalá Zamora — ki je sam baje praktičen katoličan — je kot predsednik republike pravilno in še pravočasno razpustil parlament in razpisal volitve, iz katerih je kot zmagovalec izšel mladi španski krščanski demokrat Gil Robles. V teh volitvah se je znatno ojačila republikanska levica in republikanski centrum, socialisti pa so tako padli, da v nobenem parlamentu kot načelni zagovorniki dosledne revolucije ne bodo imeli velikega vpliva. S tem se v razvoju španske republike začenja doba, ki je za mladost vsake republike silno odločilna. Španska republika je izzvala razkol v španskem katolicizmu. Gil Robles dokazuje, da se naprednost in katolicizem v politiki ne izključujeta, dočim skrajna španska monarhistična katoliška desnica trdi, da je izdajalec španskega katolicizma tisti, ki zaupa politiki lajične republike. Trdi se, da je Gil Robles za svojo politiko dobil popoln pristanek Vatikana, a skrajni španski katoliški desničarji poudarjajo, da hočejo predvsem ostati španski patriotje in kot taki dobri katoličani. Dočim pa je sedaj republika za republikansko levico in centrum izvojevana faktična posest, s katero lahko manevrirajo proti socialistom in monarhistom, je ta doba za Gil Roblesa doba načelne odločitve, ki zahteva, da je njegova republikanska izpoved iskrena in ne samo izraz katoliškega političnega oportunitizma. Za zdaj še lahko računa na oporo Vatikana; ta pa mu bo takoj odtegnjena, ko bo v zvezi z ostalimi republikanci moral začeti zagovarjati in uveljavljati socialne pridobitve španske revolucije. Takrat bo pa vpliv španske cerkvene in svetne aristokracije tako močan, ki bo španskemu krščanskemu demokratu ravno tako zlomil vrat, kakor ga je v Italiji zlomil don Sturzo. Vloga Gil Roblesa je lepa in ginljiva in čisto v tradicijah španskega naroda in njegove zgodovine. Njegovo iskreno priznanje republike zasluži naše želje, da bi mu bila zgoraj slutena razočaranja prizanesena.

## Rusija

Po vsem kaže, da se pripravlja sovjetski Rusiji letos najlepša doba preizkušnje. Leta 1933. je sovjetska Rusija izvojevala toliko uspehov, da lahko rečemo, da je mednarodno politično bilanco 1933 ona zaključila z največjo aktivo. Priznanje sovjetske Rusije od strani Amerike je bil ravno tako velik dogodek v svetovni politiki, kakor prihod Hitlerjev na vlado v Nemčiji marca 1933. Sovjetska diplomacija je l. 1933. z mrzlično naglico delala in se pri tem ni dosti ozirala na dogmatične zahteve komunističnega političnega programa. Zgodilo se je zelo mnogo pač iz golega oportunitizma, kar si dovoljuje zmeraj le režim, ki je ustaljen in močan. Še nujnejša je pa taka politika takrat, kadar se računa na tolik konflikt, ki se pripravlja med sovjetsko Rusijo in Japonsko. Na žalost je ta konflikt neizogiben in povsem lahko računamo na to, da je začetek vojnih operacij možen že februarja in marca, ker smatrajo Japonci ta dva meseca najugodnejša za svoje vojne pohode. Japonska se silno pripravlja, Rusija veruje v moč svojih v revoluciji preizkušenih vojnih fanatikov. Konflikt pa ne bo omejen samo na Japonsko in Rusijo, ampak bo v svojih posledicah pomenil tale preobrat v mednarodni politiki: evropska reakcija se bo v lovu za dobičkom

razbila v dva bloka, ki se bosta izpodrivala na vseh svetovnih trgih. Ideološka premoč ruske revolucije bo morala kloniti pred zahtevami domače socialne in vojaške obrambe. V neposredni, vsakodnevni politiki pa more nastopiti le val ojačene reakcije, ki bo zaradi borbe na treh ali več političnih frontah hkratu lahko mirno in široko valoval.

### Vatikan

Med Vatikanom in špansko republiko so se začela pogajanja za sklenitev »modus vivendi« med cerkvijo in novo državo. V Rim je odpotoval španski zunanji minister Pita Romeiro, da začne pogajanja z Vatikanom. Vse to pomeni, da Vatikan smatra špansko republiko za dovolj močno in ji hoče tudi pri njeni organizaciji pomagati. Vatikanska diplomacija dobro računa s tem: španska republika je danes še taka, da ne bi dopustila nobenega skrajnega levičarskega poskusa s komunistično revolucijo. Povratak katoliškega monarha Alfonza XIII. in ustanovitev katoliške monarhiistične diktature bi izzvala popolni razkroj Španije in bi le pospešila nagli prevrat v anarhijo. Republikanska in vatikanska diplomacija imata zato enoten interes na tem, da se sedanja zmerna republika vzdrži. — Čehoslovaška republika in Vatikan sta si v stalnem nasprotju. Praga je mesto, kjer si vatikanski diplomatje prav radi natikajo maske diplomatskih »enfant terrible«. Takrat, ko je bila praška vlada v najhujši borbi proti slovaškim avtonomistom, je papežev nuncij Mgr. Ciriaci pisal odprto pohvalno pismo vodji slovaških avtonomistov, prelatu Hlinki. Čehoslovaško zunanje ministrstvo je iz tega napravilo svetoven škandal, Vatikan pa je Mgra. Ciriacija povabil v Rim na dopust in ga sedaj po dveh mesecih odlikoval s tem, da ga je poslal za nuncijskega v Lissabono. To diplomatsko mesto je najvišje v cerkveni hierarhiji in nosi nuncij v Lissabonu naslov ambasadorja. — Mandžurska država se je že tako uredila pod vodstvom japonskih generalov, da je v Harbin odpotoval rektor Vzhodnega instituta v Vatikanu, da prouči pogoje za upostavitev diplomatskih odnošajev med Mandžurijo in Vatikanom. Rektor ima nalogo, »da prouči pogoje in zahteve obrambe katolikov in katoliških interesov v novi državi«. Potuje — preko Moskve.

### Doma

Zadnji politični mesec prav za prav ni prinesel nič novega. Če izvzamemo napoved formalnega zagrebškega sestanka Male zveze, bi bilo morda treba omeniti rahlo gibanje med različnimi nacionalističnimi jugoslovenskimi pokreti, ki streme nekam v bolj politično formiranje svojih dozdaj še povečini nevidnih sil. Ti pokreti, ki jim bo treba posvetiti kdaj posebno poglavje, imajo v glavnem vsi isto teoretično ideologijo in je torej kaka iskreno mišljena deljena grupacija pokretov normalnemu človeku neverjetna, ker se pa kljub temu vrši, vsaj z besedami, moramo sklepati, da gre najbrž za kaj drugega, za manj kakor za idealistične borbene in zanešenjaško naivne nestvarne programe. Dopuščamo slutnjo, da gre pač — kakor povsod — za ljudi in za tisto, kar ljudje iščejo, zlasti v naši ožji in širši politiki. V tej zvezi bi bilo treba omeniti novo ustanovljeno organizacijo »Boj« (Zveza borecev kraljevine Jugoslavije), ki je v proslavo petletnice šestega januarja priredila javni shod v Ljubljani, na katerem so razni govorniki očrtavali program nove organizacije ter v odlomkih podajali opravičeno kritiko nezdravih pojavov, predvsem v oficijelni slovenski politiki. Geslo zveze je: »kralj in narod«; izdajati je začela tudi



štirinajstdnevnik »Prelom«, pri katerem sodelujeta tudi urednika »Slovenca« g. L. Kuhar in Fr. Terseglav. — Socialisti so se končno po debatah odločili, predvsem na pobudo »socialističnih« voditeljev à la dr. Topalović, da osnujejo pripravljalni odbor za ustanovitev socialistične stranke Jugoslavije. Ta nam je gotovo zelo potrebna.

Augur

## Literatura — ocene

Zoran Hribar: *Reine Geldwirtschaft*. 1933. Kleinmayr & Bamberg. Ljubljana-Leipzig. (Tisk Delniške tiskarne v Ljubljani.) Avtor, ki je že v lanskem letniku »Sodobnosti« v dveh člankih razložil svoje poglede na denarno gospodarstvo in svoje predloge o preureditvi denarstva, je namenil to knjižico, da seznaní z njo tudi mednarodni znanstveni svet o svojih mislih. Knjiga je posvečena Henriju Fordu in po svoji vsebini spada med tista dela, ki kritizirajo današnji gospodarski red in obenem iščejo potov za novo in boljše ureditev gospodarstva v družbi.

Avtor je mišljenja, da je vzrok vsemu neredu v gospodarstvu, brezposelnosti, hiperprodukciji in krizam, napačno pojmovanje o bistvu denarja. Zaradi tega napačnega pojmovanja o denarju imamo napačne denarne sisteme in zaradi napačnih denarnih sistemov nered v gospodarstvu. Potom analize denarnega prometa in denarnih funkcij postavi avtor tri enačbe o obtočni hitrosti denarja, denarni kakovosti (razmerje med celokupnim nar. dohodkom in produkcijo) in denarni energiji (produkt množine, kakovosti in obtočne hitrosti denarja). Na podlagi teh enačb izvaja dalje, da daje edino samo produkcija denarju upravičenost obstoja, ne pa kako »denarno kritje«. Če bi prenehala vsa produkcija, bi denar izgubil vsako funkcijo in vrednost. Denar ne obstoji iz snovi (niti neposredno, niti posredno potom »kritja«), temveč iz pravice. Kolikor je kdo na produkciji udeležen, toliko dobi pravic v obliki denarja na produkciji.

Glavna hiba današnjih denarnih sistemov je ta, ker se množina denarja v nekem nar. gospodarstvu uravnava samo z ozirom na »denarno kritje« v Nar. banki, kar nima z bistvom in funkcijami denarja nič opraviti, namesto, da bi se množina denarja uravnavała po obsegu produkcije, t. j. po potrebah nar. gospodarstva. Da bi se to doseglo, je treba odpraviti današnji kreditni sistem, vsaka država naj ima samo en osrednji denarni zavod, ki naj v principu sploh ne daje kreditov.

Vsako podjetje naj se dvigne iz lastnih sredstev. Odpraviti je treba vsako obrestovanje. Svobodna konkurenca med podjetji mora ostati, tudi zasebna lastnina ostane, vendar odpravijo se vsi brezdelni dohodki. Zaradi racionalizacije iz produkcije izpadle delavce mora zaposliti država četudi z nerentabilnimi deli. Plačuje naj jih z novotiskanim denarjem ali pa iz davkov. Na ta način se bo ne samo preprečila brezposelnost, temveč se tudi konzum ne bo skrčil. Posledica tega bo, da se tudi produkcija ne bo omejila in po državi prevzeti delavci bodo kmalu prišli spet nazaj v redni produkcijski proces... Ves davčni ustroj je treba reformirati, obstojati mora samo ene vrste davek: dohodnina. Odpravljene bodo tudi carine in bo blagovni promet med državami popolnoma svoboden, itd.

Knjiga, ki je pisana v precej težkem slogu in zahteva zato truda, da se človek prerije skozi njena izvajanja, odkriva bistrega misleca. Čeprav zvene nekatere misli semtertja nekoliko utopično in premalo teoretično podprte, oziroma so nesistematično urejene, je knjiška pomembna zato, ker se je našel med Slovenci človek, ki obravnava vprašanje spremembe gospodarskega reda zgolj iz stališča zakonitosti gospodarskega dogajanja. Dolej so se ta vprašanja pri nas večinoma načenjala iz sociološke, filozofske ali etične strani in zato nismo mogli nikdar priti do jedra problema, temveč smo se topli za principe, ki stojijo na periferiji problematike. — drip.

Mirko Javornik: *Črni breg — povest — Kerkova knjižnica v Ljubljani*. 1933. Mirko Javornik, naš nemirni večni popotnik, se je navotil v pokrajino črnih diamantov, jo ogledal nad in pod zemljo in nam popisal potem tisto pokrajino in njene ljudi, pa tudi tiste tujce, ki grabijo zaklade izpod zemlje z živim orodjem in z živimi stroji. »Kaj če ne bo danes dvajset huntov. Če jih bo samo osemnaest, sedemnajst...« »Noge bole, hrbet boli, oči bole, v zenicah miglja, ušesa so polna prahu in hrušča, slina je

suha in črna kakor gnojnica... Nekdo je začel sanjariti in je ujel veverico, ne da bi vedel, da je taka veverica on sam in da ujet ne bo mogel pobegniti. Vsa pokrajina je ogromna črna kletka, iz katere ni mogoče — čeprav je sklenil raztrgati okove oče, čeprav sanjari o svobodi sin, čeprav zdívja množica pa klone takoj, kakor hitro se zopet zave strašne sile, ki neprestano ždi nad njo. Ali Tone noče verjeti, da je stroj, niti takrat ne, ko se v rudniku popolnoma izrabi; veruje v zdravje, v življenje, v krik krvi. Prijatelj mu naredi berglje, čeprav ve, »da moraš biti žival, če hočeš živeti in da je za srečo ustvarjenih samo nekaj prav malega ljudi, drugi morajo biti veseli, če smejo živeti v nesreči in gledati srečne od daleč«. Toda Tone noče živeti več, ko spozna, da bo le nerabni stroj — plane v hišo, ki jo žre rov vase in pogine s hišo in z veverico v globinah črnega brega. S hišo in sinom tistega, ki jo je gradil, se pogrezne ta otok sredi puščave mrtvih, čeprav je upal stari, da se bo mogoče rešiti na njem. Saj je bila popolnoma njegova ta hiša in nič podobna stari steklarni, iz katere sta zijala skozi vsako okno le beda in glad. Ta hiša je bila njegov dom in če se stari sam ni mogel popolnoma rešiti, se bodo na tem otoku rešili otroci. Toda ravnatelj mu neizprosno vrže »resnico« v obraz, in čeprav stari popolnoma ne klone, klone dom sam, čeprav so živeli v njem on in čudovita mati čudovitih otrok. Nad pokrajino stopa neki norec — sovraži vse razen majhne dece in ne veruje prav v nobeno stvar več, razen v deco. Pa deca beži pred njim — kdo ve, ali se bo kedaj iztrgala iz te pokrajine, čeprav zna nabirati lešnike kakor vsi drugi otroci sveta. Javornik je rasel med podobnimi ljudmi, saj drugače bi jih ne mogel risati tako enostavno in resnično. Hoče pa biti v tej povesti namenoma hladen zato le, da bi risal za druge čim bolj »objektivno«. Vendar plane tu in tam njegovo osebno čuvstvo z vso silo na dan in glej — tam je

Javornik najbolj živ in najbolj zagrabi. Naj bi bil v vsej knjigi tak — saj za Boga — ne pišemo le za analizatorje in razkrojevalce, ampak prav tistim v črnem bregu in v drugih pokrajinah ne samo za plemenitenje njih estetskega čuta, ampak zato tudi, da bi jim gnev in srd prepila obup, mrtvilo in suženjstvo. Blagor Angležem le — oni lahko popisujejo temne svetove in druge rožice čiste lepote — saj mi jih bomo morda nekoč tudi — toda danes je težko pri nas, res silno težko biti umetnik le radi umetnosti. Ne mislim tukaj na pridigarstvo, toda tudi umetnina lahko kriči brez pridige. Javornik ve in naj ga ne bo strah, ko bo pri drugem širokem konceptu ne samo opisal, ampak se tudi izkričal z vsem svojim živim čuvstvom, ki je v njem sedaj čisto, nepokvarjeno in sveže, toda preveč še zatajeno. Je v tej knjigi marsikaj slučajnostnega, ki bi ne bilo slučajnostno, če bi bilo izpeljano bolj na široko, na primer zgodba norca Žlogarja, ali kaplana, ki deli dinarje, ali učitelja. Cel kolektiv hiš, ljudi in pokrajine je le v začetku in proti koncu združen z osnovno zgodbo — na sredi pa gre črta osnovne zgodbe preveč sama zase, dasi bi moral biti prav v središču kolektiva najbolj gosto spojen z njo. Značajni posameznih oseb so podajani dobro — prav tako posamezne scene in orisi — najbolj izveden je oris rudnika samega in je Javornik videl vse polno stvari, ki jih običajni obiskovalec rudnika ne vidi. V celoti pa je povest lepa pridobitev naše mlajše literature — v mlajši socialni literaturi med najboljšimi. Ni pa res, kar trde nekateri, da je Črni breg prvi začetek socialne literature. Dovolj grenko, čeprav ne v istem slogu, so doživljali v tej smeri tudi Cankar, Finžgar, Kristan, Velikonja in Seliškar, pa tudi Kosovel, Mrzel, Kresal, Grabor in drugi. Javornikovo delo je le stopinja naprej in to dobra stopinja. Naročniki Besede naj knjigo Črni breg bero! — B. Magajna.



# Za leto 1934 Vam poklanja

# Krekova knjižnica

## sledeče tri izbrane knjige:

### Aprila

#### 1. UPTON SINCLAIR: DOLARJI, II. DEL — ROMAN

Mojstrsko, kot zna le on, opisuje vso gnilobo in propalost meščanske, kapitalistične družbe in jo neusmiljeno biča z nedosegljivo jedkim sarkazmom. Na glavnem junaku Jedu, ki zraste iz proletarca-berača v najhujšega kapitalista-milijonarja, pokaže, kako ves družabni sistem vzgaja in ponižuje človeka na stopnjo brezumne živali, katere edini cilj je — izkoriščanje, profit, kopičenje bogastva. Ves roman izzvneni v silen protest proti današnji kapitalistični družbi.

### Avgusta

#### 2. MIRKO JAVORNIK: SREČANJA Z NEPOZNANIMI

Ta knjiga mladega slovenskega pripovednika, ki je med mlajšimi najbolj široko, svetsko orientiran, obeta biti delo take vrste, kakor ga v slovenski književnosti še nismo imeli. Je potopisno-časovna knjiga, kombinacija reportaže in novelistične oblike ter hoče prikazati vso zapleteno, zmedeno sodobnost v doživljanju in usodah mladih ljudi, ki jih je avtor — sam mlad, živ in to preblematiko ter njeno težo strastno čuteč človek — srečal na svojih beganjih po vseh znanih in neznanih kotih in cestah Evrope. Brez romantike in neutemeljenih ozirov, resnično, kakor so resnična bila ta srečanja sama. Knjiga noče biti literatura v vsakdanjem pomenu, njen plus in aktualna vrednost bo v resničnosti snovi, doživetij, vsega okolja in avtorjevega hotenja. Prav v tem pa bo knjiga tudi važen literarni dokument, ker bo pričala kot nekaka osebna izpoved o stremljenju in življenju sodobnega slovenskega pisatelja.

### Decembra

#### 3. PANAIT ISTRATI: NERANČULA — ROMAN

Je to delo morda največjega sodobnega rumunskega pisatelja. Motiv je vzet iz življenja Grkov ob dolnji Donavi. Junakinja je mlada nosačica vode, Nerančula, dekle, skoro polfant in s tako lastnim gledanjem na življenje, da ravno ta njena svoboda, ki meji že na blaznost, priteguje avtorja in čitatelja. Polnost njene osebnosti in polnost vsega tega eksotičnega sveta je slika z izredno toploto in v nedosegljivem stilu. Preko vse tragike Nerančule in Leonida ter avtorja, ki je sam v sredi dogajanja, je razlito neomejeno oboževanje te zemlje, kjer so se rase in ljudje pomešali v divji, a krasen vrtnec. Delo je prevedeno že v par evropskih jezikov in gotovo zasluži, da se tem prevodom pridruži še slovenski.

### Članarina:

ZA VEZANE KNJIGE: letno Din 78.— ali mesečno Din 6.50, obenem z revijo »Beseda« mesečno Din 10.—.

ZA BROŠIRANE KNJIGE: letno Din 48.— ali mesečno Din 4.—, obenem z revijo »Beseda« mesečno Din 7.50.